

Barbara Skoczyńska-Prokopowicz

FUNKCJONOWANIE SPOŁECZEŃSTWA OBYWATELSKIEGO W POLSCE W OPINII STUDENTÓW

FUNCTIONING OF CIVIL SOCIETY IN POLAND BASED ON STUDENTS' OPINIONS

Streszczenie

Autorka opracowania definiuje pojęcie społeczeństwa obywatelskiego, określa zasady, warunki dla jego zaistnienia, funkcje i cechy, takie jak pluralizm, konflikt, aktywność i obywatelskie poczucie współodpowiedzialności. W drugiej części przytacza przeanalizowane wypowiedzi młodych ludzi, w jaki sposób oni rozumieją swoje funkcjonowanie w społeczeństwie obywatelskim. W konkluzji zwraca uwagę na rolę szkoły, w tym uniwersytetu i szkoły wyższej, oraz nauczyciela w budowaniu świadomości obywatelskiej.

Słowa kluczowe: społeczeństwo obywatelskie, przestrzeganie prawa, obowiązki, budowanie świadomości społecznej.

Abstract

The author of the study defines the concept of civil society, she describes the principles, conditions for its existence, functions and features such as pluralism, conflict, activity and a civic sense of responsibility. In the second part the author provides an analysis of young people's opinions on how they understand their own functioning in a civil society. In the conclusion she draws attention to the role of the school, including university and college, and the teacher in building social awareness.

Key words: civil society, obeying the law, responsibilities, building social awareness.

Wstęp

W wielu pracach poświęconych społeczeństwu lub tematyce związanej z państwem można znaleźć pojęcie „społeczeństwa obywatelskiego”. Jednakże próba zdefiniowania tego terminu jest trudna, choć formuła społeczeństwa obywatelskiego, bez względu na zróżnicowany kontekst, zawiera w sobie uniwersalne zasady i wartości¹. Należy, zdaniem autorki opracowania, wyjść od tego, że jest on nierozzerwalnie kojarzony z pojęciem demokracji. W systemie demokra-

¹ H. Sasinowski, *Społeczeństwo obywatelskie i jego rola w budowie demokracji*, s. 30, http://zneiz.pb.edu.pl/data/magazine/article/133/1.3_sasinowski.pdf, dostęp: 05.02.2014.

tycznym, na poziomie jednostki, grupy społecznej, społeczności lokalnej czy społeczeństwa globalnego, stosownie do charakteru zjawisk i procesów społecznych, szczególnego znaczenia nabierają fundamentalne zasady i wartości mające wpływ na postawy i zachowania społeczne, na funkcjonowanie instytucji publicznych, na działania podmiotów gospodarczych oraz na przejawy różnorodnych form obywatelskiej aktywności, w tym organizacji pozarządowych. Te zasady to: wolność i odpowiedzialność, suwerenność i partnerstwo, tożsamość narodowa, pomocniczość i partycypacja, solidarność i sprawiedliwość społeczna². Społeczeństwo obywatelskie, organizacja pozarządowa to hasła, które przy próbach ich zdefiniowania i dookreślenia też bardzo często uzyskują wąską definicję i sprowadzają tym zawężeniem do formy aktywności społecznej, jakiej przejawy możemy coraz wyraźniej obserwować wśród społeczeństw państw europejskich, w tym w Polsce. Jednak pojęcie „społeczeństwo obywatelskie” jest znacznie bardziej obszerne, ważne jest definiowanie go zarówno w literaturze przedmiotu oraz przez zwykłych ludzi; może ta próba dać wycinkowy obraz kondycji społeczeństwa obywatelskiego w Polsce.

1. Definicje społeczeństwa obywatelskiego

„Społeczeństwo obywatelskie” to termin, który coraz częściej pojawia się w dyskusji nad tworzeniem i stabilizacją demokratycznego ustroju państwowego³. Przy dzisiejszym rozwoju myśli społecznej i politycznej istnieje wiele definicji społeczeństwa obywatelskiego. Najczęściej jest pojmowane jako sfera dobrowolnych stowarzyszeń, organizacji, ruchów, przedsięwzięć, które kreują więzi zaufania i solidarności, służąc realizacji wielorakich celów wspólnych⁴. Natomiast inna definicja ujmuje społeczeństwo obywatelskie w ten sposób: „Społeczeństwo obywatelskie jest przestrzenią działania instytucji, organizacji, grup społecznych jednostek, rozciągającą się pomiędzy rodziną, państwem i rynkiem, w której ludzie podejmują wolną debatę na temat wartości składających się na wspólne dobro oraz dobrowolnie współdziałają ze sobą na rzecz realizacji wspólnych interesów”⁵. W definiowaniu społeczeństwa obywatelskiego można posłużyć się również taką definicją: „Społeczeństwo obywatelskie – zbiorowość ukształtowana dzięki działaniu różnych instytucji życia politycznego, jak wybory powszechne, organizacje polityczne i społeczne oraz

² Tamże, s. 30.

³ Tamże, s. 2.

⁴ D. Pietrzyk-Reevers, *Filozoficzne źródła idei społeczeństwa obywatelskiego*, <http://www.pozytek.gov.pl/esej,spoleczenstwo,obywatelskie...,805.html>, dostęp: 05.02.2014.

⁵ *Strategia wspierania rozwoju społeczeństwa obywatelskiego na lata 2007–2013*, Warszawa: Ministerstwo Polityki Społecznej, 2005, s. 7, http://www.pokl.wup-krakow.pl/tl_files/pokl/dokumenty/przygotowanie_projektow/dokumenty_strategiczne/strategia_rozwoju_spoleczenstwa_obywatelskiego.pdf, dostęp: 05.02.2014.

kultura polityczna. Dzięki tym instytucjom obywatele mogą świadomie uczestniczyć w życiu publicznym”. Jak już wspomniano, istnieje wiele definicji, jednak wszystkie mają jedną wspólną cechę, tym, co łączy większość z nich, jest stwierdzenie, iż stanowi ono część przestrzeni społecznej, która jest autonomiczna wobec państwa i złożona z dobrowolnie współdziałających, zrzeszonych jednostek⁶. Jest to przestrzeń obywatelska będąca miejscem współdziałania z innymi – sferą relacji ludzi, którzy dzięki podzielanym wartościom i postawom chętnie angażują się w działalność związaną z podejmowaniem odpowiedzialności za wspólne sprawy⁷. Za społeczeństwo obywatelskie uznaje się współcześnie takie, w którym: suwerenem jest naród sprawujący władzę przez swoich przedstawicieli oraz władza działa na podstawie stanowionego prawa, istnieje prawny system ochrony praw i wolności obywateli, funkcjonują instytucje gwarantujące przestrzeganie praw oraz jest zagwarantowane uczestnictwo obywateli w życiu społecznym⁸. W społeczeństwie obywatelskim jednostki mają cechę autonomiczności i posiadają świadomość potrzeb wspólnoty. Ponadto dążą do ich zaspokajania poprzez zainteresowanie sprawami społeczeństwa, poczucie odpowiedzialności za jego dobro, określanie i osiąganie wyznaczonych celów bez impulsu ze strony władzy państwowej, aktywność i zdolność do samoorganizacji. W XVIII wieku nie istniało jeszcze pojęcie społeczeństwa obywatelskiego we współczesnym znaczeniu, a nawet nie rozróżniano państwa od społeczeństwa. Dopiero pod jego koniec zaczęto dostrzegać różnicę między działaniem społeczeństwa w sferze pozapolitycznej, niepaństwowej a działaniem państwa i wyróżniać dwa aspekty definicji społeczeństwa obywatelskiego: społeczeństwo obywatelskie obejmujące instytucje społeczno-polityczne, a więc władzę, instytucje ekonomiczne i organizacje społeczne, oraz społeczeństwo obywatelskie nieobjmujące instytucji państwowych. Ten drugi aspekt, wykluczający państwo poza granice społeczeństwa obywatelskiego, jest znacznie bardziej popularny, gdyż podkreśla on „apolityczność” społeczeństwa obywatelskiego⁹.

Można przyjąć, iż na społeczeństwo obywatelskie składa się pięć elementów, które nawiązują do warunków, bez których społeczeństwo takie nie może zaistnieć. Są to:

- ograniczona i odpowiedzialna przed suwerenem, czyli społeczeństwem, władza państwowa,
- rządy prawa,
- sfera publiczna,

⁶ A. Antoszewski, *Spoleczeństwo obywatelskie a proces konsolidacji demokracji* [w:] *Studia z teorii polityki*, t. 3, red. A. Czajkowski, L. Sobkowiak, Wrocław 2000, s. 9.

⁷ D. Pietrzyk-Reevers, *Filozoficzne źródła idei społeczeństwa...*

⁸ H. Sasinowski, *Spoleczeństwo obywatelskie i jego rola...*, s. 33.

⁹ K. Czyż, *Spoleczeństwo obywatelskie jako wyznacznik państwa demokratycznego*, s. 182, http://znze.wsiz.rzeszow.pl/z03/8_Kamil_Czyz_Spoleczenstwo.pdf, dostęp: 05.02.2014.

- system rynkowy wolny od korupcji oraz
- dobrowolne stowarzyszenia¹⁰.

Jak już wspomniano, idea społeczeństwa obywatelskiego najchętniej rozwija się na podłożu państwa demokratycznego. W środowiskach lokalnych społeczeństwo obywatelskie jest postrzegane jako porozumienie wspólnotowe wolnych i równych obywateli, którzy swoją jedność zawdzięczają między innymi uzgodnionemu wcześniej postępowaniu. Tego rodzaju kompromis opiera się na następujących zasadach państwa demokratycznego: po pierwsze potrzeby ludzkie zaspokajane są przez podział pracy, wolny rynek, wzrost konsumpcji. Produkuje się pewne dobra, by zaspokajać potrzeby, będąc samemu uzależnionym od efektów pracy innych osób. Ponadto poszczególni członkowie społeczeństwa obywatelskiego są właścicielami i dysponentami zdolności oraz tego, co uzyskają przy wykorzystaniu swych zdolności. Punktem wyjścia jest to, że jednostki są równouprawnione. To znaczy korzystają one z równych szans i możliwości indywidualnego rozwoju oraz że jednostki realizują dobrowolnie cele na własny koszt. Ponadto jednostki podejmują decyzje samodzielnie, czynią to przestrzegając jednak pewnych reguł gry rynkowej. Reguły te nie są jednakowe dla wszystkich. Ich główną funkcją jest ochrona prywatnej własności i indywidualnych dóbr. Społeczeństwo obywatelskie realizuje więc to wszystko, co nie jest zabronione przez prawo i akceptowane przez zasady moralne¹¹. Oznacza to wolność podejmowania pewnych działań w granicach prawa.

Definiując społeczeństwo obywatelskie, warto wskazać jego główne funkcje i cechy. Pierwszą i najbardziej wyrazistą cechą określającą społeczeństwo obywatelskie jest *pluralizm*. Pluralizm oznacza, że na scenie politycznej i społecznej możliwe jest istnienie obok siebie wielu różnych poglądów i reprezentujących je ugrupowań. Funkcjonowanie obok siebie wielu konkurencyjnych organizacji politycznych oraz *nieustanny konflikt* między nimi to cechy demokracji. Oznacza to, że społeczeństwo obywatelskie akceptuje ten konflikt – można się nie zgadzać z poglądami innych, ale nie odmawia się prawa do ich głoszenia. Następną cechą jest zdecydowanie *istnienie licznych stowarzyszeń obywatelskich*. Stowarzyszenie to dobrowolne zrzeszenia ludzi skupionych wokół wspólnych poglądów oraz bardziej lub mniej istotnych spraw. Stowarzyszenia są nieodzownym czynnikiem kształtowania ustroju demokratycznego¹². Innymi stowarzyszeniami będą te o charakterze politycznym. Takie zrzeszenia są organizacjami ludzi skupionymi wokół takich samych poglądów politycznych. Następną cechą określającą społeczeństwo demokratyczne będzie *aktywizm*, czyli postawa aktywnej działalności członków społeczeństwa w życiu politycznym i w szeroko rozumianym życiu społecznym. Wyrazem owej aktywności będzie przystępowanie do

¹⁰ V.M. Perez-Diaz, *Powrót społeczeństwa obywatelskiego w Hiszpanii*, Kraków: Znak; Warszawa: Fundacja im. Stefana Batorego, 1996, s. 5.

¹¹ Tamże, s. 33.

¹² E. Ura, *Prawo administracyjne*, wyd. 2, Warszawa 2012, s. 325.

stowarzyszeń, fundacji związków zawodowych czy partii politycznych. O społeczeństwie obywatelskim świadczy również *wysoka frekwencja wyborcza*. Kolejną cechą będzie *krytycyzm*, tj. krytyczne podejście do otaczającej rzeczywistości, a co się z tym wiąże dokonywanie ocen działań zarówno organów władzy, jak i innych organizacji. Ważną cechą społeczeństwa obywatelskiego jest innowacyjność, czyli kształtowanie nowych idei, światopoglądów i opinii. Dzięki swobodnej wymianie myśli o nieskrępowanej komunikacji między ludźmi dochodzi do powstania nowych idei, inicjatyw obywatelskich, opinii na dany temat. Najważniejszą cechą może być *poczucie współodpowiedzialności* za własne państwo i społeczność lokalną¹³. Ponadto jedną z najważniejszych cech tego typu społeczeństwa jest to, iż *umożliwia ono włączenie się jednostki do działalności* ekonomicznej, kulturalnej, domowej, stowarzyszeniowej, która rozwija się w środowiskach lokalnych oraz co najważniejsze – nie jest ograniczona przez naciski władzy państwowej. Cechą społeczeństwa obywatelskiego, a jednocześnie warunkiem jego zaistnienia jest więc *dobrowolność*. Nikt nie może zmuszać ludzi do brania aktywnego udziału w życiu ich społeczności¹⁴.

W procesie budowy społeczeństwa obywatelskiego wskazuje się w literaturze cztery podstawowe funkcje, a mianowicie: edukacyjną, integracyjną, mobilizacyjną, programową.

Funkcja edukacyjna społeczeństwa obywatelskiego rozumiana jest jako oddziaływanie mające wpływ na kształt obywatelskiej świadomości i obywatelskich postaw. Funkcję integracyjną – jako oddziaływanie na partnerskie relacje między podmiotami uczestniczącymi we wspólnej budowie strategii i realizacji jej celów. Funkcję mobilizacyjną – jako zespół merytorycznych treści oraz praktycznych instrumentów inspirujących obywateli, władze publiczne, inne określone środowiska do aktywności w procesie budowy społeczeństwa obywatelskiego. Funkcję programową – jako bezpośrednie oddziaływanie na proces budowy programu operacyjnego Społeczeństwo Obywatelskie oraz pośrednie relacje z innymi strategiami i programami operacyjnymi (warunki polskie). Każda z wymienionych funkcji daje szansę i wyzwanie dla szczególnych, obywatelskich form aktywności będących w zasięgu możliwości zainteresowanych środowisk, ale stanowi także impuls dla tworzenia płaszczyzn współdziałania w zakresie świadomej budowy społeczeństwa obywatelskiego¹⁵.

Należy rozważyć, jakie są priorytety i rola społeczeństwa obywatelskiego, przy założeniu, że głównym elementem i czynnikiem rozwoju są obywatele. Mowa jest oczywiście o obywatelach „świadomych”, aktywnych, którzy swoimi działaniami potwierdzają wysoki poziom swojej podmiotowości społecznej, ekonomicznej i politycznej oraz wysoki poziom przynależności. Właśnie ci świadomi

¹³ *Społeczeństwo obywatelskie*, s. 1, <http://tomaszewska.com.pl/10.obywatelskie.pdf>, dostęp: 05. 02.2014.

¹⁴ K. Czyż, *Społeczeństwo obywatelskie jako wyznacznik państwa...*, s. 178.

¹⁵ H. Sasinowski, *Społeczeństwo obywatelskie i jego rola...*, s. 38.

aktywni obywatele stanowią potencjał tworzący aktywne wspólnoty, urzeczywistniając tym samym podstawowe zasady i wartości demokratycznego państwa prawnego, opartego na ładzie społecznym zbudowanym na więziach społecznych. Dla rozwoju społeczeństwa obywatelskiego niezwykle ważną rolę powinny odegrać struktury państwowe oraz struktury administracji publicznej¹⁶. Istotą dobrego rządzenia powinna być wzajemna zgoda między strukturami państwowymi a społeczeństwem obywatelskim. Skuteczność działań struktur powinna bazować na właściwych relacjach opartych na zasadach pomocniczości, przejrzystości, sprawności, odpowiedzialności, wiarygodności oraz społecznej partycypacji. Ponadto dla pełnego obrazu społeczeństwa obywatelskiego należy wspomnieć o integracji społecznej i zasadach dialogu, wzajemności i równorzędności. Celem tych dążeń ma być stworzenie społeczeństwa polegającego na demokratycznym współuczestnictwie, rządach prawa i szacunku w stosunku do różnorodności kulturowej w duchu poszanowania praw i godności człowieka i obywatela¹⁷. Jest kilka celów strategicznych, które musi osiągnąć państwo i społeczeństwo obywatelskie, należą do nich m.in.: osiągnięcie optymalnego poziomu uczestnictwa obywateli w życiu publicznym – jako warunek konieczny stworzenia trwałych podstaw dla podmiotowej aktywności obywateli i ich wspólnot w kształtowaniu rozwoju społecznego, wzrostu gospodarczego i kultury politycznej; ilościowy i jakościowy rozwój instytucji społeczeństwa obywatelskiego jako wyraz obiektywnej konieczności wzmocnienia organizacji pozarządowych, integracji społecznej i podmiotów ekonomii społecznej oraz form i sposobów ich funkcjonowania; stworzenie podstaw funkcjonowania dobrego państwa jako zwiędzający konstrukcję społeczeństwa obywatelskiego rezultat działania zasad pomocniczości, partycypacji, partnerstwa oraz dialogu obywatelskiego w relacji sprawna administracja publiczna – obywatele. Do priorytetów natomiast należą: aktywność obywatelska, aktywne wspólnoty lokalne, silne organizacje pozarządowe w dobrym państwie oraz integracja społeczna¹⁸.

2. Społeczeństwo obywatelskie w opinii młodzieży studenckiej

Szkoły każdego szczebla mają trudne zadanie do wykonania: uświadamianie młodym ludziom, iż ich funkcjonowanie społeczne jest w znacznej mierze uzależnione od kondycji społeczeństwa w naszym kraju, a jego kształt zależy od nich samych i woli przeprowadzania zmian. Interesujące jest, zdaniem autorki niniejszego opracowania, skonfrontowanie przytoczonych powyżej definicji dotyczących społeczeństwa obywatelskiego z opiniami wyrażonymi przez dorosłych, ale

¹⁶ Tamże, s. 41–42.

¹⁷ *Narodowa strategia integracji społecznej dla Polski*, s. 24, <http://www.mpips.gov.pl/user/files/File/mps/NSIS.pdf>, dostęp: 05.02.2014 r.

¹⁸ H. Sasinowski, *Społeczeństwo obywatelskie i jego rola...*, s. 43–44.

młodych i uczących się ludzi, ciekawe jest, w jaki sposób rozumieją oni to pojęcie, czy w praktyce stosują zasady obowiązujące w tak rozumianym społeczeństwie.

Sondażowe badania przeprowadzone na grupie studentów studiów II stopnia WSPiA w Rzeszowie, kierunku administracja, specjalność: organizacja pracy socjalnej (rok akad. 2012/13) wykazują, że rozumienie przez młodzież pojęcia „społeczeństwo obywatelskie” nie zawsze jest zbieżne z definicjami słownikowymi.

Badania przeprowadzone zostały w kwietniu 2013 r. na grupie 79 osób, z czego większość stanowiły kobiety (70 osób), co podyktowane jest specyfiką specjalności i kierunku studiów.

Studenci mieli za zadanie przytoczyć definicję społeczeństwa obywatelskiego. Respondenci formułując definicję, najczęściej opierali się na własnych doświadczeniach życiowych. Część badanych jednak wolała sięgnąć po definicje słownikowe oraz przedstawicieli nauki. Najczęściej można było spotkać taką definicję: *Społeczeństwo obywatelskie to zbiorowość ukształtowana dzięki działalności różnych instytucji życia publicznego, poprzez media: radio, telewizję i prasę, media opiniotwórcze oraz krytyczne, organizacje, wybory umożliwiające obywatelom świadome uczestnictwo w życiu publicznym.* Inna definicja przytoczona przez studentów dokładnie oddająca istotę społeczeństwa obywatelskiego przyjęła brzmienie: *Społeczeństwo obywatelskie jest społeczeństwem, w którym obywatele mogą sami, niezależnie od państwa, różnych organizacji i instytucji, wyrażać swoją osobistą aktywność w różnych zakresach i dziedzinach życia. Społeczeństwo obywatelskie charakteryzuje się samoorganizacją oraz tym, że osiąga wyznaczone sobie cele bez impulsu ze strony władzy. W społeczeństwie obywatelskim chodzi zatem o to, by obywatele robili coś sami z siebie, bez czyjegoś nakazu.* Wielu spośród respondentów przytoczyło własny sposób postrzegania społeczeństwa obywatelskiego: *Społeczeństwo obywatelskie, moim zdaniem, oznacza pewną grupę ludzi, dla której interes ogółu jest ważniejszy niż swój własny. Ponadto ci ludzie działają niezależnie od władzy państwowej. Przykładem tego, iż Polacy starają się tworzyć społeczeństwo obywatelskie, mogą być różne stowarzyszenia, grupy i związki, które skupiają ludzi o podobnych poglądach i zainteresowaniach.* Najczęściej studenci podkreślają związek społeczeństwa demokratycznego z państwem o ustroju demokratycznym: *W środowiskach lokalnych społeczeństwo obywatelskie jest postrzegane jako porozumienie wspólnotowe wolnych i równych obywateli, którzy swoją jedność zawdzięczają między innymi uzgodnionemu wcześniej postępowaniu. Opiera się to o następujące zasady państwa demokratycznego: 1. Potrzeby ludzkie zaspokajane są przez podział pracy, wolny rynek, wzrost konsumpcji. Produkuje się pewne dobra, by zaspokajać potrzeby, będąc samemu uzależnionym od efektów pracy innych osób. 2. Jednostki realizują dobrowolnie cele na własny koszt. Podejmują decyzje samodzielnie, czynią to przestrzegając jednak pewnych reguł gry rynkowej.* W wypowiedziach studenci dostrzegają powiązanie społeczeństwa obywatelskiego z aktywnością jednostek w różnego typu organizacjach pozarządowych i na

rzecz społeczności: *Pozytywnym aspektem funkcjonowania społeczeństwa obywatelskiego jest to, że członkowie naszego społeczeństwa angażują się w działalność organizacji pozarządowych oraz społeczności lokalnych.* Wielu studentów formułując definicje, podkreśla to, co stanowi podstawę społeczeństwa obywatelskiego: *Fundamentem wizji społeczeństwa obywatelskiego jest człowiek jako autonomiczna jednostka dążąca do pełnego rozwoju swoich możliwości, jednostka ta charakteryzuje się wysoką aktywnością w rozmaitych dziedzinach życia publicznego, państwo powinno taką postawę wspierać.* Ponadto studenci wymieniają wady i zalety społeczeństwa obywatelskiego oraz jego najważniejsze cechy. Wśród nich pierwsze miejsce zajmuje aktywność obywatelska.

Czytając opinie studentów, można zauważyć pewną tendencję do wymieniania i zalet, i wad społeczeństwa obywatelskiego. Wielu podkreśla swoją przynależność do tego społeczeństwa i przez udział w różnego typu organizacjach udowadnia swoją aktywną postawę. Należy zauważyć, że respondenci należą do studentów studiów niestacjonarnych. Są w różnym wieku i najczęściej pracują w organizacjach pożytku publicznego, dlatego warto zapoznać się z ich opinią na temat badanego zjawiska. Wypowiedzi można podzielić, przyjmując za kryterium płeć respondentów.

Pierwsza z wypowiedzi, która jest warta przytoczenia, należy do studentki: *Jestem Polką, córką, siostrą, koleżanką oraz studentką. To tylko niektóre z ważniejszych ról społecznych, jakie spełniam. Biorę udział w wyborach czy referendach, decydując w ten sposób, bezpośrednio czy pośrednio, o istotnych sprawach dla Polski.* Studentka podkreśla w swojej wypowiedzi, że dla niej społeczeństwo obywatelskie to przede wszystkim aktywna postawa, jedną z form jej aktywności jest spełnienie obywatelskiego obowiązku, czyli udział w wyborach oraz uczestnictwo w życiu społeczności lokalnej. (C)¹⁹

Nie tylko z powyższej wypowiedzi wynika, że dla większości najważniejszą formą aktywności obywatelskiej jest udział w wyborach. *Aktywność społeczeństwa obywatelskiego opiera się na wykorzystywaniu przywilejów, jakie daje nam demokratyczne państwo. Poprzez wybory bierzemy udział w kształtowaniu się składu parlamentu.[...] W społeczeństwie obywatelskim mam prawo wolności wyboru przedstawicieli do organizacji rządowych i samorządowych.* Dla wielu studentek i studentów jest to najważniejsza cecha państwa demokratycznego i wyraz uczestnictwa w społeczeństwie, które można nazwać obywatelskim w pełnym tego słowa znaczeniu. (M)

Wypowiedzi niektórych zawierają twierdzenie, że udział w wyborach jest minimum, które obywatel powinien spełnić dla swojego państwa: *Uważam, że każdy obywatel powinien zaangażować i skupiać się nad aktywnością w życiu społecznym dla dobra wspólnego. W naszym kraju brak jest obowiązku głosowania, ale posiadając przywilej brania udziału w wyborach, warto głosować nawet*

¹⁹ Autorka przyporządkowała poszczególne litery alfabetu respondentom. Pełne dane osobowe w jej dyspozycji (wypowiedzi były sygnowane imieniem i nazwiskiem).

wtedy, gdy nie jesteśmy zdecydowani, na kogo chcemy oddać głos. Ważne jest to, by zagłosować, ponieważ nie oznacza to naszej bierności wobec tego, co dzieje się w kraju. Każdy obywatel musi mieć świadomość tego, że skreślając daną kandydaturę, robi to nie tylko dla swojego dobra, ale i dla dobra państwa. Aktywność obywatela powinna znacznie wykraczać poza obowiązki obywatelskie, tj. wybory. Studentka wyraża pogląd, że aby zbudować społeczeństwo obywatelskie, każdy musi działać aktywnie i świadomie na rzecz dobra wspólnego. (W)

Wiele respondentek podkreśla rolę rodziny w budowaniu społeczeństwa obywatelskiego: *Uważam, że społeczeństwo obywatelskie powinno mieć swój początek już w rodzinie. Rodzice poprzez właściwe wychowanie swoich dzieci zobowiązani są do kształtowania więzi społecznych. Jeśli zaszczerpi się w nas już od najmłodszych lat takie więzi, będziemy bardziej zaangażowani w życie narodu i zbudujemy państwo bardziej stabilne. Z powyższej wypowiedzi studentki wynika, jak bardzo ważna jest rodzina dla społeczeństwa obywatelskiego. To właśnie w rodzinie dzieci uczą się o społeczeństwie i czerpią z wiedzy i nauki rodziców. To, jaką postawę mają rodzice, wpłynie potem na młodego człowieka, jak zostanie wychowany i jakie wartości zostaną mu wpojęne w rodzinie, zapracentuje w przyszłości i będzie wyznacznikiem, czy ten człowiek zostanie aktywnym obywatelem działającym na rzecz wspólnoty. (B)*

Jedna ze studentek w wypowiedzi podkreśla, że poprzez to, kim jesteśmy i czym się zajmujemy, tworzymy społeczeństwo obywatelskie i uczestniczymy w życiu wspólnoty. *Uważam się za osobę społeczną. Jestem żoną oraz matką dwójki wspaniałych córek. W pracy nawiązuję łatwo kontakt z współpracownikami, jestem delegatem związków zawodowych. Również funkcja, jaką pełnię na studiach, potwierdza moje nastawienie prospołeczne – jestem starościnką i spełniam się w tej roli. Aktywne udzielanie się w sprawach rodzinnych czy życiu zawodowym, szkolnym jest przejawem urzeczywistnienia się idei obywatela społecznego, dlatego taka postawa jest moim zdaniem prawidłowa. Wypowiedź należy do dojrzałej kobiety spełniającej się zawodowo i wypełniającej inne role społeczne w życiu rodzinnym. Podkreśla ona, że poprzez aktywność zawodową i rodzinną również uczestniczymy we wspólnocie i przez to działamy na rzecz rozwoju społeczeństwa obywatelskiego. (S)*

Inne studentki społeczeństwo obywatelskie także kojarzą z aktywnością w życiu różnych instytucji. Następną respondentką podkreśla: *Ja w zakresie stosunków w pracy w społeczeństwie obywatelskim podjęłam się integracji dziecka niepełnosprawnego ruchowo z dziećmi sprawnymi. Włączyłam się w inicjatywę, którą mi zaproponowano i zaakceptowałam ją, podejmując się zrazem wspierania i niesienia pomocy dziecku niepełnosprawnemu. Dla niej aktywnością na polu dążenia do idei społeczeństwa obywatelskiego jest pomoc innym ludziom, aby każdy miał równe szanse i w przyszłości był częścią aktywnej wspólnoty. (C)*

Należy zauważyć, że dużo osób udział w społeczeństwie obywatelskim realizuje poprzez aktywne działanie w różnych organizacjach. Wiele wypowiedzi

wskazuje na to, że to stanowisko jest dość powszechne wśród studentów: *Przykładem tego, iż Polacy starają się tworzyć społeczeństwo obywatelskie, mogą być różne stowarzyszenia, grupy i związki, które skupiają ludzi o podobnych poglądach i zainteresowaniach. Osobiście należąc do grupy studenckiej, rozwijam swoje umiejętności oraz zainteresowania, co uważam, że sprzyja lepszemu uczestnictwu w życiu społeczno-politycznym, a co za tym idzie – kształtowaniu społeczeństwa obywatelskiego. Studentka Wyższej Szkoły Prawa i Administracji uważa, że każdy z nas tworzy w pewien sposób społeczeństwo obywatelskie. Ona wybrała pogłębianie swojej wiedzy i umiejętności, aby w przyszłości móc służyć lepiej ojczyźnie i społeczeństwu. (G)* Na potwierdzenie stanowiska poprzedniej respondentki warto przytoczyć wypowiedź innej studentki Wyższej Szkoły Prawa i Administracji: *Pozytywnym aspektem funkcjonowania społeczeństwa obywatelskiego jest to, że członkowie naszego społeczeństwa angażują się w działalność organizacji pozarządowych oraz społeczności lokalnych. Otwieranie osiedlowych placówek to też wyraz aktywności obywatelskiej.[...]. Tworzone są instytucje o charakterze charytatywnym, między innymi świetlice, w których dzieci po szkole mogą spędzić czas, otrzymać pomoc w odrobieniu zadań domowych, czy skorzystać z Internetu. (K)*

Jedna z wypowiedzi różni się od pozostałych. Studentka zauważa w swojej pracy ważną funkcję, którą ma realizować społeczeństwo obywatelskie, jest to funkcja edukacyjna. *Dla prawidłowego działania społeczeństwa obywatelskiego niezbędna jest edukacja, uświadamianie członków danej społeczności o możliwościach i środkach działania, jakie daje nam demokracja. Edukacja obywatelska charakteryzuje się tym, że jest doświadczeniem, które trwa przez całe życie, wiąże się z poszanowaniem praw i akceptacją obywatelską. Taka edukacja powinna mieć miejsce już w szkole od najmłodszych lat. Studentka stoi na stanowisku, że aby w pełni ukształtować społeczeństwo obywatelskie, istnieje potrzeba edukacji młodych pokoleń w tym kierunku. Dzieci od najmłodszych lat powinny mieć wpajane najlepsze wartości, w tym te, które musi posiadać dobry, praworządny obywatel, by stać się członkiem społeczności i aktywnie w niej uczestniczyć. (K)* Podobną opinię na temat nauki, wykształcenia i edukacji wyraziła jeszcze jedna ze studentek: *W państwie obywatelskim uczenie się jest programem odpowiedzialnej postawy za swój los, swoje życie, swoją karierę, ale także za swój udział w sferze publicznej. Wiedza, kwalifikacje, umiejętności są zasobem rozwojowym. Wiedza i uzyskane kwalifikacje pozwoliły mi na utworzenie prywatnej działalności, która daje korzyści osobiste, ale i dla środowiska. Dla obu studentek uczenie się i podnoszenie swoich kwalifikacji jest najlepszym sposobem na rozwój osobisty i jest obywatelskim obowiązkiem. (F)*

Negatywną opinię na temat funkcjonowania naszego państwa w relacji państwo–jednostka wyraziła pewna studentka: *Jako obywatel, członek społeczeństwa czuję się jak mały trybik w maszynie napędzającej „istotę” naszego państwa. Mam niekiedy wrażenie, że jestem niedostrzegalna, jestem jednym z setek tysięcy elementów tej maszyny. Zadaję sobie czasem pytanie, jakie znaczenie dla*

ogółu może mieć jednostka, czy jej działanie ma na coś wpływ, czy ktoś w ogóle dba o moje interesy. Patrząc na życie w ciągłym napięciu, nieustanne wybory i dylematy, mam co do tego wiele wątpliwości. W wypowiedzi studentki po głębszej analizie można odkryć wiele prawdy. Jeśli chodzi o aktywny udział obywateli w kształtowaniu społeczeństwa obywatelskiego, to jest on znacznie niższy niż w innych krajach UE. Warto się zastanowić nad przyczynami tego stanu. Powyższa wypowiedź pokazuje, jak czuje się przeciętny Polak. Wynika z niej, że czujemy się niedostrzegani. Polacy nie wierzą, że mogą coś zmienić w społeczeństwie. Jest to być może przyczyna, dla której większość ludzi wycofuje się z życia politycznego i zaczyna dbać tylko o własne interesy. **(P)** Na potwierdzenie tego stanowiska można przytoczyć jeszcze jedną wypowiedź 23-letniej studentki Wyższej Szkoły Prawa i Administracji: *Obywatelskie zaangażowanie w „coś więcej”, czyli organizowanie spotkań, uczestniczenie w zebraniach, które dotyczą naszego otoczenia, nie występuje. Patrząc na znajomych, mogę zauważyć, że rodzina to dla nich priorytet, a jeśli chodzi o otoczenie, czyli struktury pozarodzinne jest gorzej. W moim otoczeniu jest mało osób, które lubią się angażować w sprawy innych. Rodzina i krąg znajomych to często cały świat.* Potwierdza to tezę, że Polacy wolą stać z boku i dbać tylko o swoją rodzinę, a nie o dobro wspólnoty. **(R)**

Inny problem, który wiąże się z brakiem aktywności obywatelskiej, wynika z braku dostępności do organizacji, w których obywatele mogliby się udzielać. Szukając więc przyczyn małego zaangażowania Polaków w budowę społeczeństwa obywatelskiego, należy rozważyć także dostępność do pewnych form aktywności. *Nie działam w żadnej samoorganizacji, ale nie mogę powiedzieć, że nie posiadam koncepcji na lepsze społeczeństwo. Poruszając temat samoorganizacji, muszę zaznaczyć, że nawet jeśli bym chciała w takowej się udzielać, to tak naprawdę w najbliższej okolicy nie mogłabym się przyłączyć do osiągania celów przez zorganizowaną grupę, ponieważ jest jej brak.* **(J)** Na potwierdzenie stanowiska, że inicjatyw i organizacji jest wciąż za mało, należy przytoczyć jeszcze jedną wypowiedź: *Bardzo często angażuję się w internetowe akcje, które mają na celu poparcie spraw, które są mi bliskie lub z którymi się utożsamiam. Niestety, w moim przypadku jest to poparcie przez Internet, gdyż mieszkam na wsi oddalonej kilkadziesiąt kilometrów od większego miasta i nie zawsze mam możliwość osobiście wyrazić swoją aprobatę w istotnych dla mnie sprawach.* **(K)**

Nie należy zapominać, że w Polsce funkcjonują różnego typu organizacje, w których obywatele mogą wykazać się aktywnością. Bardzo dużo studentów w dzisiejszych czasach poświęca swój czas, działając jako wolontariusze. Wolontariat polega na nieodpłatnej pracy w różnego rodzaju instytucjach pozarządowych i organizacjach pożytku społecznego. Wielu respondentów podkreśla, że jest to też sposób na aktywne działanie w społeczeństwie obywatelskim. *W społeczeństwie funkcjonuję aktywnie, chodząc na wybory, referenda. Jestem wolontariuszką w ośrodku dla dzieci niepełnosprawnych. Spędzam z nimi czas wolny, pomagam w lekcjach, czytam książki.* Takich osób jest o wiele więcej, nie speł-

nią się tylko w rolach rodzinnych, ale pomagają innym obywatelom wspólnoty, jaką jest społeczeństwo. **(W)**

Warte podkreślenia są stanowiska ludzi udowadniających istnienie w Polsce społeczeństwa obywatelskiego poprzez funkcjonowanie różnego rodzaju fundacji. *Działania „aktywnych obywateli” są widoczne, a nawet głośne – z roku na rok udaje się bić rekordy podczas finałów Wielkiej Orkiestry Świątecznej Pomocy. Pieniądze zebrane przez kwestujących trafiają na konta WOŚP. Aktywiści działający w fundacji Wielka Orkiestra Świątecznej Pomocy (nie mówię tu o sztabach organizowanych przed każdym finalem) pracują przez cały rok – organizują styczniowe koncerty, kursy pierwszej pomocy, zajmują się też procedurami zakupu aparatury medycznej dla szpitali. Działanie Wielkiej Orkiestry Świątecznej Pomocy jest najlepszym dowodem na istnienie różnego typu organizacji w naszym kraju. Nie jest to jedyna fundacja, studentka wymienia jeszcze: Szpitale przestają źle się kojarzyć dzieciom – wszystko dzięki fundacji „Dr Clown”, wspierającej chorych pacjentów. Organizacje trzeciego sektora zajmują się często tymi gałęziami, na które nie może dodatkowo łożyć Narodowy Fundusz Zdrowia (np. hipoterapia). Pieniądzy na programy medyczne i tego typu projekty można również szukać w Unii Europejskiej czy samorządach. Zatem widać, że istnieje wiele inicjatyw i organizacji, które warto wspierać swoją aktywnością.* **(W)**

Jedna z wypowiedzi różni się od pozostałych. Studentka Wyższej Szkoły Prawa i Administracji dostrzega, że w Polsce owszem istnieją różne organizacje pożytku publicznego, jednakże często borykają się z poważnymi problemami. Jest to na tyle istotne, że to przez te organizacje możemy aktywnie uczestniczyć w życiu społeczeństwa obywatelskiego. Dlatego warto w nie inwestować. *Aktualnie istnieje wiele organizacji społecznych, które oferują bezpłatne usługi medyczne, jednakże borykają się one z problemami. Najczęstszym problemem jest większa cena usług niż kwota, którą dysponują darczyńcy. W takiej sytuacji najczęściej stowarzyszenia dofinansowuje Skarb Państwa. Według mnie takie organizacje są bardzo potrzebne obywatelom, ponieważ robią konkurencję dla publicznej służby zdrowia, przez co jest zauważalna poprawa jakości jednych i drugich. Stanowią również alternatywę dla ludzi, którzy są uprzedzeni do publicznej służby zdrowia, a nie stać ich na prywatne leczenie.* **(B)**

Inną przyczyną braku aktywności Polaków może być rozczarowanie polityką państwa i przekonanie, że inicjatywa obywatelska nie przyniesie żadnych pożądanych przez ogół zmian. Stwierdza to również w swojej wypowiedzi studentka: *Polacy uważają, że wszystko ma za nich załatwić państwo, a jakiegokolwiek inicjatywy z ich strony nic nie dadzą. Są bardzo rozczarowani polityką i nie wierzą, że mają na nią jakiegokolwiek wpływ i mogą coś zmienić. Ponadto skutecznie utrudnia im to biurokracja. Jednocześnie należy dodać, że biurokracja utrudnia, zamiast przyspieszać różnego rodzaju inicjatywy.* **(W)**

Jednakże nie każdy podziela poglądy studentek, które czują, że ich zdanie jest nieistotne. *To nieprawda, że wszystko dzieje się poza nami, a my na nic nie*

mamy wpływu. Obserwujemy wielką politykę i czasami nic z tego nie rozumiemy. Sprawy lokalne są w zasięgu ręki każdego mieszkańca. Warto śledzić działania tych, którym daliśmy mandat. Powinniśmy oczekiwać od nich dużo, gdyż są po to, aby nam służyć. Zatem świadomi swojej siły, znający swoje prawa, potrafiący oddzielać prawdziwą informację od fałszywej i myślący obywatele – czas zbudować społeczeństwo obywatelskie w Polsce, w każdej gminie, rozpoczynając ten wspólny projekt od naszej miejscowości. Wypowiedź studentki daje dużo do myślenia. Świadomi obywatele powinni uczestniczyć w życiu społecznym i kształtować je tak, aby stworzyć państwo dobre dla wszystkich obywateli niezależnie od stanu majątkowego i pozycji w społeczeństwie. Studentka w swojej wypowiedzi sugeruje, że to ludzie nie chcą uczestniczyć w życiu społeczności i to jest powodem ich marazmu. Ponadto zauważa, że Polacy jeśli tylko uświadomią sobie swój ogromny potencjał, mogą stworzyć społeczeństwo obywatelskie. **(P)**

W jednej z wypowiedzi oprócz stwierdzenia, że społeczeństwo polskie nie chce się aktywizować na polu politycznym i społecznym, można znaleźć opinię studentki na temat naprawy tej sytuacji. *Podstawą społeczeństwa obywatelskiego jest wytworzenie u obywateli poczucia współodpowiedzialności za państwo oraz współgospodarzenia na terenie własnego kraju, regionu czy też miasta. Dystans między obywatelami a administracją każdego szczebla zmniejsza się wraz z upodmiotowieniem obywateli i wciągnięciem ich do aktywnego uczestniczenia w życiu społecznym i politycznym.* Według studentki Wyższej Szkoły Prawa i Administracji w Rzeszowie sytuację w Polsce może naprawić aktywna współpraca obywateli z administracją publiczną oraz aktywny udział w życiu politycznym. Tylko odbudowanie zaufania społecznego i wypracowanie u ludzi poczucia współodpowiedzialności za państwo może zwiększyć aktywność obywateli i rozwinąć idee społeczeństwa obywatelskiego. **(B)**

Ciekawą opinię na temat społeczeństwa obywatelskiego wyraziła jedna ze studentek Wyższej szkoły Prawa i Administracji w Rzeszowie: *Moim zdaniem społeczeństwo nie oznacza tego, że musimy się dzielić wszystkim, co mamy, z ludźmi. Trzeba wypracować wspólny system, w którym każdy będzie ponosił takie same koszty, aby wszystkim żyło się lepiej. Nauczyć się dzielić dobrem z innymi, a nie tylko narzekać na to, że nam jest źle, a inni mają lepiej. Wszyscy musimy nauczyć się żyć ze świadomością, że musimy wspólnie coś wypracować, a nie w pojedynkę. Bo jeżeli społeczeństwo będzie szczęśliwe, to i my będący jego częścią osiągniemy pełnię szczęścia.* W swojej wypowiedzi studentka zauważa, że tylko wspólna praca może przynieść każdemu to, czego oczekuje od państwa. Przed polską demokracją jeszcze dużo zadań, podobnie jest ze społeczeństwem obywatelskim. Jednakże – jak zauważa studentka – tylko we wspólnocie możemy rozwijać się jako społeczeństwo obywatelskie w pełnym tego słowa znaczeniu. **(F)**

Kontrowersyjną opinię na temat społeczeństwa polskiego wyraziła 36-letnia studentka studiów niestacjonarnych: *Nie jesteśmy społeczeństwem obywatelskim,*

nie potrafimy działać wspólnie, nie mamy takiej motywacji i nie mamy zaufania do tych, z którymi moglibyśmy podjąć wspólne działania. Polacy, dopóki ktoś ich nie szturchnie, są otwarci, mili, wielkoduszni i przede wszystkim skromni. Nie chwala się swoimi sukcesami, nie próbują wywyższać się nad innych. Problem jednak w tym, że od skromności i umiłowania bliźniego do zaufania obcemu i dostrzeżenia interesu własnego w „bezinteresownej” współpracy droga daleka, a my na tej drodze jeszcze dalej. Według respondentki wbrew temu, co Polacy mówią o sobie i co sugerują przedstawiciele doktryny na temat tego, że społeczeństwo polskie jest społeczeństwem obywatelskim, tak niestety nie jest. Studentka wyraża pogląd, że nie jesteśmy społeczeństwem obywatelskim, ponieważ nie ma między nami aktywnej współpracy. Ponadto nie potrafimy korzystać z danych nam zasobów i nie umiemy wybić się na arenie międzynarodowej. (H)

Negatywną opinię na temat społeczeństwa obywatelskiego w Polsce wypowiada kolejna studentka: *Tworzenie społeczeństwa obywatelskiego w Polsce napotyka wiele barier, których w państwach Europy Zachodniej już dawno nie ma. Pierwszą z takich barier jest brak pracy, który uniemożliwia nie tylko rozwój intelektualny i zawodowy wielu ludzi, ale również tworzenie wielu powiązań. W opinii studentki to państwo i ustrój stwarzają problemy w rozwoju społeczeństwa obywatelskiego. Pierwszą z takich barier, którą wymieniają również inni studenci, jest brak pracy, a w związku z tym brak pieniędzy. Kolejnym problemem są hermetyczne środowiska, w których żyje wielu ludzi i których inicjatywy są zwalczane, ponieważ są uważane za niebezpieczne dla władzy lub są „politycznie niepoprawne”. Kolejną barierą stają się środowiska, w których zmiany i rozwój społeczeństwa obywatelskiego są nie na rękę. Dużym problemem jest także tworzenie związków zawodowych. O ile bez większych problemów możemy tworzyć stowarzyszenia lub fundacje, to już tworzenie związków zawodowych w Polsce jest sporym problemem. Studentka kolejny problem upatruje w tworzeniu związków zawodowych. Według niej w Polsce procedura jest bardzo utrudniona przez pracodawców i prawo. (R)*

Wypowiedzi kobiet na temat społeczeństwa obywatelskiego są bardzo zróżnicowane. Każda na swój sposób interpretuje to pojęcie i ocenia je w pewnych kategoriach. Większość studentek uważa społeczeństwo polskie za obywatelskie, jednak wszystkie dostrzegają potrzebę dalszego rozwoju i działań ku większej aktywizacji Polaków. Tylko niektóre z wypowiedzi negatywnie odnoszą się do społeczeństwa obywatelskiego w Polsce. Kobiety wymieniają przyczyny, dla których społeczeństwo w Polsce nie jest społeczeństwem obywatelskim i jak należy to zmienić. Bardzo łatwo zauważyć, że kobiety piszą o społeczeństwie obywatelskim, opierając się na własnych doświadczeniach. Większość studentek udziela się lub pracuje w organizacjach pożytku społecznego. Wiele studentek pracuje jako wolontariuszki w schroniskach dla bezdomnych osób, dla zwierząt i w przytułkach, niektóre udzielają się we wspólnotach parafialnych i w kołach gospodyń. Jak widać, kobiety świadomie i aktywnie chcą należeć do wspólnoty

oraz budować społeczeństwo obywatelskie. Na potwierdzenie można przytoczyć wypowiedź jednej ze studentek: *Uważam, że funkcjonuję w społeczeństwie obywatelskim. Wyrazem tego może być moja działalność w związkach zawodowych oraz w zakładowym funduszu świadczeń socjalnych. Jestem osobą, która reaguje w sytuacjach problemowych oraz konfliktowych. Według mnie dobre relacje międzyludzkie są podstawą wzorcowego społeczeństwa obywatelskiego. (W)*

Nieco inne definicje formułują respondenci panowie. Była to niewielka kilkusobowa grupa, płęć nie może być więc zmienną różnicującą, jednak sformułowania, których używają mężczyźni, dotyczą najczęściej sfery obowiązków służbowych i pracy w kontekście zjawiska społeczeństwa obywatelskiego. Jako pierwszą można przytoczyć wypowiedź studenta Wyższej Szkoły Prawa i Administracji w Rzeszowie: *Jako obywatel dążę do kształtowania jak najlepszej postawy wobec samego siebie, wobec państwa, wobec innych ludzi. Rozwijam w sobie cechy, które pomogą mi odpowiedzialnie korzystać z praw obywatelskich, w pracy szlifuję kolejne postawy i nawyki, które pomogą mi w kontakcie z innymi ludźmi, staram się być odpowiedzialny i sumienny, szanuję zdanie współpracowników. Uważam, że bardzo ważna jest umiejętność poszanowania przekonań i praw innych ludzi, współpraca wtedy staje się łatwiejsza, przyjemniejsza, staram się być tolerancyjny i wyrozumiały. Moim obowiązkiem jest także przestrzeganie prawa, przepisów, które obecnie obowiązują, czynnie uczestniczyć w różnego rodzaju wyborach. Przytoczona wypowiedź w pełni oddaje to, co powinien robić obywatel dla swojego państwa i społeczności. Student inwestuje w siebie, swoje umiejętności, aby w przyszłości mogło to zapocentrować. Ponadto wypowiedź studenta podkreśla prawdę, że przestrzeganie prawa i uczestnictwo w życiu społeczności wystarczy, aby w pełni kształtować społeczeństwo obywatelskie. (W)*

Dla zrozumienia, jak mężczyźni pojmują społeczeństwo obywatelskie, warto przytoczyć wypowiedź studenta Wyższej Szkoły Prawa i Administracji w Rzeszowie: *Po pierwsze jako obywatel Rzeczypospolitej Polskiej, będącej krajem demokratycznym, posiadam zagwarantowaną mi przez Konstytucję Rzeczypospolitej Polskiej wolność wypowiedzi.[...] Po drugie, współczesna koncepcja społeczeństwa obywatelskiego obejmuje pełnienie wolontariatu.[...] Jako osoba od lat interesująca się tresurą psów pełniłem wolontariat w schronisku dla psów, gdzie mogłem poświęcić czas i uwagę psom porzuconym przez właścicieli.[...] Jak już wspomniałem, formą społeczeństwa obywatelskiego jest zdolność jednostek do samoorganizacji. Od około dwóch lat jestem członkiem Rzeszowskiej Grupy Rekonstrukcji Historycznej, której głównym celem jest propagowanie polskiej historii, która jest tak bardzo zagłuszana oraz rozwijanie nowoczesnego patriotyzmu. Student w ramach społeczeństwa obywatelskiego chce mieć zapewnioną swobodę wypowiedzi. Nie jest w tym odosobniony, bardzo wielu ludzi chce mieć zapewnioną wolność wyrażania swoich poglądów. Po drugie student zauważa, że społeczeństwo obywatelskie wymaga zaangażowania i aktywności*

ze strony obywateli. Właśnie dlatego podkreśla swoje uczestnictwo w zebraniach Rzeszowskiej Grupy Rekonstrukcji Historycznej oraz pracę w wolontariacie. (Ż)

Wielu respondentów uważa, że najważniejszą formą kształtowania społeczeństwa obywatelskiego jest uczestnictwo w wyborach. *Każdy z nas ma inne wyobrażenie na temat społeczeństwa obywatelskiego i każdy z nas inaczej podchodzi do różnych spraw związanych z naszym społeczeństwem. Weźmy na przykład wybory, moim zdaniem każdy jako obywatel i osoba odpowiedzialna za losy naszego społeczeństwa powinien wziąć w nich udział i oddać głos zgodnie ze swoim sumieniem, gdyż między innymi od tego wyboru będzie zależało to, czy będziemy godnie reprezentowani na arenie międzynarodowej, co przekładać się będzie później z kolei na nasze życie społeczne.* Jak wynika z wypowiedzi, wybory są podstawową formą uczestnictwa w kształtowaniu postaw społecznych, proobywatelskich. Dzięki nim kształtujemy życie polityczne i mamy wpływ na to, jacy ludzie będą reprezentować nasze poglądy. (S)

Następna wypowiedź należy do studenta, który dostrzega wady społeczeństwa obywatelskiego, jednak widzi również pozytywy i jego rozwój w tzw. „małych ojczyznach”: *Rozpatrując społeczeństwo obywatelskie w kontekście swojego otoczenia, którymi są sąsiedzi, znajomi bliżsi i dalsi. Zauważam, że w tych ciężkich czasach, gdzie panuje wszechobecna drożyzna, pogoń za pieniądzem, choroby i szalejący kryzys światowy. Moja „mała ojczyzna” blokowo-podwórkowa jest miejscem, gdzie nieobce są ludzkie odruchy, gdzie nie ma wielkiego bogactwa, chyba że to, które znajduje się w ich sercach. Jest zainteresowanie potrzebami tych, którzy w danym momencie wymagają pomocy i wsparcia. Pomagam sam, jeśli potrafię, nie zdarzyło się, aby mi jej odmówiono. Cieszę się, że dane jest mi i mojej rodzinie, a przede wszystkim synowi żyć w tak przyjaznym otoczeniu, którego dzieciństwo nasączone jest pozytywnymi odruchami międzyludzkimi.* Według studenta to właśnie tam, w takich małych grupach, rozpoczyna się proces rozwoju społeczeństwa obywatelskiego przez wzajemną pomoc i zrozumienie. (Ś)

Respondenci dostrzegają również wady społeczeństwa, w którym żyjemy. Na potwierdzenie warto przytoczyć wypowiedź studenta: *Pomimo tego, że dużo mówi się o pozytywnych aspektach społeczeństwa obywatelskiego, opinia publiczna nie zawsze je dostrzega, a ja jako obywatel czuję się zdezorientowany. Szczególny niepokój budzi zjawisko bezradności społecznej zagrażające zarówno pełnej realizacji praw obywatelskich, jak i szerokiemu udziałowi każdego z nas w życiu publicznym. Wynika to zazwyczaj z poczucia niemożności rozwiązania wielu codziennych kłopotów, jakie trapią znaczną część społeczeństwa. To poczucie bezradności i zniechęcenia narasta nie tylko wśród tych, którzy potrzebują pomocy, ale także wśród tych, którzy im pomagają. Zwalczanie bezradności społecznej wymaga wspólnego wysiłku całego społeczeństwa we współdziałaniu z instytucjami i strukturami państwa.* Wypowiedź ta ma istotne znaczenie, ponieważ wyraża dezorientację panującą w społeczeństwie. Niektórzy ludzie czują się zagubieni, nie wiedzą, co mogą zrobić dla społeczeństwa i dla siebie, zwłasz-

cza daje się to zauważyć w takich krajach jak Polska, w którym większość ludzi nie jest zadowolona z sytuacji na rynku pracy i rozwoju gospodarczego. Student jednakże widzi rozwiązanie tego problemu poprzez rozwijanie współpracy obywateli z państwem. (W)

Kolejną wypowiedź należy do studenta, który w życiu zawodowym realizuje się jako funkcjonariusz publiczny – policjant. Jego wypowiedź jest ciekawa, ponieważ warto zwrócić uwagę, jak postrzega społeczeństwo obywatelskie człowiek, który na co dzień ma stać na straży porządku publicznego: *Ja sam staram się być dobrym obywatelem. Czuję się jakby podwójnie zobowiązany do przestrzegania powinności obywatelskich ze względu na zawód, który wykonuję. Jako obywatel, a przede wszystkim policjant zobowiązany jestem do poszanowania i przestrzegania prawa, które ustanowiło państwo i na którego straży stoję. Staram się też pracować nad kształtowaniem cech godnych obywatela, takich jak patriotyzm, tolerancja, sumienność.[...] Swoje obywatelskie, a także zawodowe powinności spełniam pomagając innym ludziom.* Z wypowiedzi wynika, jakie cechy powinien posiadać dobry obywatel, zdolny do szerzenia idei społeczeństwa obywatelskiego. Ponadto widać, że obowiązek kształtowania społeczeństwa obywatelskiego powinien mieć każdy, również funkcjonariusze publiczni. Pomoc innym ludziom oraz zaangażowanie w wykonywanie obowiązków służbowych będzie także zaliczone na poczet aktywności społecznej. (N) Także inny student podkreśla, że zawód, jaki wykonuje pracując w policji, jest przejawem aktywności i służy rozwijaniu idei społeczeństwa obywatelskiego. (W)

Podsumowanie

Większość badanych pozytywnie wypowiada się na temat rozwoju społeczeństwa polskiego jako społeczeństwa obywatelskiego. Można również pokusić się o następującą konkluzję: każdy chciałby zrealizować idee państwa demokratycznego i społeczeństwa obywatelskiego w Polsce i do tego dąży w ramach aktywności na różnych płaszczyznach – zarówno w życiu zawodowym, jak i prywatnym.

Ważnym przyczynkiem do uświadamiania obywateli, jak istotne dla ich funkcjonowania społecznego jest budowanie społeczeństwa obywatelskiego, jest działalność edukacyjna podmiotów odpowiedzialnych za politykę społeczną państwa oraz szkół każdego szczebla, w tym uniwersytetów i szkół wyższych.

Ponieważ programy studiów nie przewidują na ogół odrębnych zajęć skierowanych na tę tematykę, ogromną i pozytywną rolę spełnić mogą nauczyciele, pracownicy naukowcy i dydaktyczni, którzy w przekazywanych treściach z powodzeniem zwracają uwagę na różne aspekty funkcjonowania młodego człowieka – studenta w życiu społecznym. Realizują przy tym wymagania ustawowe, kształtując kompetencje społeczne studenta.

Bibliografia

Opracowania naukowe:

- Antoszewski A., *Spółeczeństwo obywatelskie a proces konsolidacji demokracji* [w:] *Studia z teorii polityki*, t. 3, red. A. Czajkowski, L. Sobkowiak, Wrocław 2000.
- Perez-Diaz V.M., *Powrót społeczeństwa obywatelskiego w Hiszpanii*, Kraków: Znak; Warszawa: Fundacja im. Stefana Batorego, 1996.
- Ura E., *Prawo administracyjne*, wyd. 2, Warszawa 2012.
- Witkowska M., Wierzbiński A. (red.), *Spółeczeństwo obywatelskie*, Warszawa 2005.

Źródła prawa:

- Ustawa z dnia 24 kwietnia 2003 r. o działalności pożytku publicznego i wolontariacie, DzU 2003, nr 96, poz. 873.

Źródła internetowe:

- Czyż K., *Spółeczeństwo obywatelskie jako wyznacznik państwa demokratycznego*, http://znze.wsiz.rzeszow.pl/z03/8_Kamil_Cyz_Spoleczenstwo.pdf
- <http://www.mpips.gov.pl/spoleczenstwo-obywatelskie>
- Pietrzyk-Reevers D., *Filozoficzne źródła idei społeczeństwa obywatelskiego*, <http://www.pozytek.gov.pl/esej,spoleczenstwo,obywatelskie...,805.html>
- Sasinowski H., *Spółeczeństwo obywatelskie i jego rola w budowie demokracji*, http://zneiz.pb.edu.pl/data/magazine/article/133/1.3_sasinowski.pdf
- Strategia rozwoju społeczeństwa obywatelskiego*, <http://ofop.eu/aktualnosci/strategia-rozwoju-spo%C5%82ecze%C5%84stwa-obywatelskiego>
- Strategia wspierania rozwoju społeczeństwa obywatelskiego na lata 2007–2013*, Ministerstwo Polityki Społecznej, Warszawa 2005, http://www.pokl.wup-krakow.pl/tl_files/pokl/dokumenty/przygotowanie_projektow/dokumenty_strategiczne/strategia_rozwoju_spoleczenstwa_obywatelskiego.pdf